

BEST BEGINNINGS

Alaska's Early Childhood Investment

**Mikelnguut
Ayagmek
Elluarrluki
Anglivkallrat:**

**Piipiq-Ilu
Naanguarlutek
Piarkatek
Anqerraallranek
Ayaglu
18-aanek
Iralungellra
Ngelkarrluku**

Ayagniutekluku

Piipim, aanaminek anqerraallminek ayagluni arvinlegnek allrakungellni engelkarrluku, patra cukapiarluni naulartuq, umyuagaa-llu imutun kailriatun pilartuq, cat niitellni wall'u-llu tangellni qemagqurluki; elicukaarapiarluni. Wangkuta angayuqaitni, wall'u aulukestaitni ikayuryugnaarput, waten elicukaaraallran nalliini, naanguaruqu'urluki, wall'u canek allanek eliyutkainek qaillukuaruqu'urluku.

Ukuni kalikani igausngaut cat mikelnguq-llu aipaqlutek naanguarlutek piarkatek. Aturluki tuaten ayagmek pilaquvtek, mikelngurmun ikayuutnguciqut eliqurallrani. Mikelnguq-llu elitnauryaureskuni elitnaurutni imutun qacikellriatun piciquki, assirluni-llu elitnaurciqluni, puqialngurmek aprumavkenani. Waten-llu ayagmek mikelnguq pimalria angliriaqami taqnerurruni-llu, man'a callra, pillra, ayuqucia-llu utumaluni pilartuq. Umyuurtuluni, yuugurallra-llu man'a elluarrluni piurluni yuungnaqu'urallrani.

Waten pilriani assinruciquq:

- Mikelnguq anglanivkangnaqu'urluku naanguarulluku. Mikelnguq naanguarluni eliqurluni pilartuq. Anglani-llu angnirluni yugnek ilaluni pillra assiqapiarluni ellinun mikelngurmun, assirluni-llu allat yuut ilagarluki catullerkaanun tauten pillra ikayurpautnguciquki.
- Naanguarlutek-llu piarkatek igausngalriit tangerrluki, elpenek-llu cuqluki naanguaruskui, ellin taugaam taum mikelnguq tauna naanguarun assirluni piarkaukaku. Mikelnguq ayuqenritut; ilait cukaluteng elitetuut, ilait-llu cukaunateng. Naanguarlutek piarkatek igausngalriit mikelnguq anglillranun

cuqyutqainaugut, elpet-llu tungliqutaciitun maligtenrilngerpeki piyugngauten. Una qeckarluku piaqluten, mikelnguq elitellra cuqluku.

- Mikelnguq naanguaruskuvgu ikayurturyaqunaku. Cat taugaam naanguarutkai paivvluki. Paivqaarluki-llu aqumlutun caniani murilkelluku naanguallrani.
- Mikelnguq-llu ilakutai – apa'urlua, maulua, ilurai, anngai, alqai, allat-llu mikelnguullgutai eguaquraqluki naanguarutesqelluku.
- Makut-llu Yupiuluni caciryarat, yuuyarat-llu elitnaurutkaqluki mikelngurmun qalarutekluk, Yup'igtarneq-llu yuarutnek elicungarluku, Yup'igtarneq-llu quliranek quliritaqluku, allanek-llu qanemcinek. Yup'igtun-llu qantukuvet Yup'igtun qalaruqu'urluku.

Mikelnguq anglillratnek murilkilriit, elitnaurumaluteng-llu elisngalriit mikelnguq anglillran ayuqcianek, ukut talliman qalarutelarait kangiuniluki mikelnguq anglillranun:

Mikelnguq anglillrani ukut talliman kangiuniluki pilartut. Ukuni kalikani naanguarlutek piarkatek avquqcaaraumaut tallimanun taukunun.

1. Ciuqliuluku qalarutkelaraat mikelnguq temii; temiin qaillun assirluku auluklerkaa, qaillun-llu iqaanani assirluni-llu pillerkaanek elitnaullra, qaillun-llu temiin natain pektaaryugngarillerkait – Uum-llu

ciuqliim aciani qalarutkaqluku temiin assirluni qaillun anglillerkaa, qaillun-llu elitelallra eruryamek, elitnaullra-llu aarnarqellriit caullritnek.

2. Tungliani-llu qalarutkaqluku mikelnguuum umyugyaa: umyugaan qaillun assirluni naulallra, qaillun-llu assirluni allat yuut ilagaryaurtellerkaat – Qaillun assirluni allanun yugnun taqnernun, mikelngurnun-llu elitellra ilagaucaurrluni naanguallgucirluki piyaurrluni, assirluni-llu qalarucaurrluki.
3. Pingayuatni-llu qalarutkaqluki elitellra: mikelnguuum ciuqlirmi cat eliteqarraallri. Qaillun mikelnguuum elitelallra, elisngariinallni-llu maliggluku, qaillun tamakut nallunritellni ikayuqluki elitekanilallra. Mikelnguut ayuqenrilameng, ilaita elitellrat cukauq, ilaita-llu cukaunani.
4. Cetamiitni-llu qalarutkaqluku taringyugngarillra, canek-llu allanek elitellra. Mikelnguuum umyuarteqluni canek taringyaurtellra. Mikelnguut cat avatmeggni, cauralriit-llu yuut tangvagluki umyuarteqsaurtelartut, cam-llu caullra, tuaten-llu pitullra nallunrirluku. Waten piurluni umyuangcaturiciquq, piinanermini-llu ca umyuangcautekraarluku kitugcugngariluku.
5. Tallimiitni-llu qalarutkaqluku qaneryaurtellerkaa, allat-llu yuut qanaalluki piyaurtellerkaa, naaqiyaurtellerkaa-llu – Uum aciani qalarutkelaraat mikelnguuum erinialuni piyaurteqarraallra, angayuqaagken-llu

kiunguurturluku pitullerkaagnek ayagmek. Naaqicaurteqarraaraqavgu mikelnguq naaqitqainarluku ciuqlirmi pilaran. Tuaten-llu ayagmek naaqiqu'urluku elitnaurciqan naaqiyamek igaryamek-llu.

Ukut kalikat imait qaillun ayuqat?

Mikelnguq-llu cat naanguarlutek piarkatek igausngaut angliurallra maliggluku. Ciuqliit naanguarlutek piarkatek anqiyagauillanek ayagluku arvinlegnek iralungellranun pimaut. Tungliit-llu naanguarlutek piarkatek arvinlegnek iralungellranek ayagluku ataucimek allrakungellranun pimaluteng. Pingayuitni-llu naanguarlutek piarkapetegni ataucimek allrakungellranek ayagluku 18-aanek iralungellranun pimaluteng.

Taugaam umyuaqniaran, ukut cuqyutqaiunaugut, tungliqutaciicetun maligtenrilngerpeki piyugngauten. Irniavet murilkelluku elitellra, piyugngallra-llu, naanguaruqaarluku taumek, tungiinun piyugngauten, wall'u-llu qeckarluteng naanguarucugngaluku allamek.

Taukuni pingayuini quyungqalriani igausngaut:

- Tauna iliit talliman kangiuluku qalarutkelallrat apertuumaluni
- Qavcinek iralungelrianun pimallrat apertuumaluni
- Canek-llu aturluten naanguaruskuvgu piarkaten apertuumaluteng
- Qaillun-llu pillerkatek naanguaqvtek igausngaluteng

Quyavikluki Ukut

Alaska Children's Trust-ankut, Alaska Department of Education and Early Development-aankut-llu grant-atgun una caliaq akilitellruat.

Ukut kalikat imait yuum atauciunrilnguum caliaqelqai. Ciemek Best Beginnings-aami calilriit quyavikaat Gail Trujillo. Elliin Alaska Early Learning Guideline-ani igausngalriit elitnaurutkat yuvriturarraarluki uptellrullinii, elluarqurluki-llu 165-aat, mikelnguum aulukestiin-llu naanguarturlutek piarkakek. Ukut kalikat ekumaut computer-aanun. BestBeginningsAlaska.org ikirrluku alairciqut computer-aarpeceni. Wall'u qanercuutekun una napaq 907.465.2800 qayagaurluku unaksugngaaci. Rural Alaska Action Program, Inc.-ami-llu (RurAL CAP) calilria Debi Brown-aq quyavikluku cali ikayuutellra. Ukut-llu cali Teresa Pingayak, Palassa Beans, Diana Therchik Best Beginnings-aam quyavikai. Ellaita ikayullruat Ms. Trujillo ak'a Kass'atun igausngalriit mikelnguum aanani-llu naanguarturlutek piarkakek yuvriluki, cucuklirluteng-llu naanguartukakegnek taum Yupiim mikelnguum assirluni elluarluni-llu eliyutkainek angliurallermini, Yupiullni nalluvkenaku, ukveqluku-llu. Quyavikait-llu Alaska Native Tribal Consortium, The Kuskokwim Corporation, Parents as Teachers Alaska State Office-aaq, RurAL CAP-aq-llu, tarenrautmeggnek navritlerteng quyatekluku. Marie Meade-aq cali quyavikaat. Elliin Kass'atun igausngallrit mumigqurallrui Yup'igtun igauqurluki. ConocoPhillips Alaska Inc., BP-q-llu cali akitgun ikayuutellruluteng uumun caliamun.

Yupiit qalarcarait ayuqenritut, cat-llu ilaita atrit ayuqeqapiarluteng arivallgutkevkenateng. Yupiit ilait Kuigpagmiuyaarluteng qalartelartut, ilait-llu apqait Caninermiut apqitnek Unegkumiuyaarluteng qalartaqluteng, wall'u apqait Cupiit Qissunamiuyaarluteng qalartaqluteng. Marie Meade-am Akulmiunguami Akulmiut qanlauciicetun Kass'atun igausngallrit mumigqurallrui. Nani taugaam piciatun uitang'erpeci, camiungungerpeci, ukut imait aturyugngaaci, aperyarat ilait allaukata, elpeci aperyaravcenek cimiqerluki, wall'u tuaten qalarrluteng igausngallra allacetun pimaarkaukan nunavceni, cimirluku elpeci qanlaucirpecetun.

This project was supported by grants from the Alaska Children's Trust and the Alaska Department of Education and Early Development.

Best Beginnings thanks Gail Trujillo for researching, compiling, and classifying 165 activities based on Alaska's Early Learning Guidelines. The Guidelines publication is available at BestBeginningsAlaska.org or by calling 907.465.2800. We also thank Debi Baldwin, Rural Alaska Community Action Program, Inc. (RurAL CAP), Teresa Pingayak, Palassa Beans, Diana Therchik, and Molly Thomas for selecting from Ms. Trujillo's work the specific activities included in this guide and for providing additional culturally-relevant activities. The Alaska Native Tribal Health Consortium, The Kuskokwim Corporation, Parents as Teachers Alaska State Office, and RurAL CAP all graciously provided photographs. Translation into Yup'ik by Marie Meade. Contributions from BP and ConocoPhillips Alaska, Inc. helped fund this project.

Kalikat Imait

Ayagniutekluku	1
Quyavikluki Ukut	3

Piipit Anqerraallratnek Ayagluki – Arvinlegnek Iralungellrat Ngelkarrluku

Domain 1: Temiin Assirluku Auluklerkaa, Iqaicetlerkaa, Natain-Ilu Pektaaryugngarillerkait Palungqavkaraqluku	9
Domain 2: Assirluni Allat Yuut Ilagaryaurtellerkaat, Umyugaan-Ilu Assirluni Naullra Temem Elpekellra	10
Domain 3: Piipit Ciuqlirmi Cat Eliteqarraallrit Neplitulit Naanguat	11
Domain 4: Piipim Taringyugngarillra, Canek-Ilu Allaneq Elitellra Kiarrlua Maligcugngaamken	12
Domain 5: Allat Yuut Qanaacaurrluki, Qaneryaurrluni, Naaqiyaurrluni-Ilu Qalarusnga.....	13

Piipit Arvinlegnek Iralungellratnek Ayagluki – Ataucimek Allrakungellrat Ngelkarrluku

Domain 1: Temiin Assirluku Auluklerkaa, Iqaicetlerkaa, Natain-Ilu Pektaaryugngarillerkait Nangertessaagluni Piipiq	15
Domain 2: Assirluni Allat Yuut Ilagaryaurtellerkaat, Umyugaan-Ilu Assirluni Naullra Allurtaagutevkenani Piyaraq Taugaam ‘Share’-arluni	16
Domain 3: Piipit Ciuqlirmi Cat Eliteqarraallrit Nancia?	17
Domain 4: Piipim Taringyugngarillra, Canek-Ilu Allaneq Elitellra Uum Tauna Aipaqaa	18
Domain 5: Allat Yuut Qanaacaurrluki, Qaneryaurrluni, Naaqiyaurrluni-Ilu Naaqiterrlainarluku Kesianek.....	19

Piipit Ataucimek Allrakungellranek Ayagluki – 18-aanek Iralungellrat Ngelkarluku

Domain 1: Temiin Assirluku Auluklerkaa, Iqaicetlerkaa, Natain-Ilu Pektaaryugngarillerkait Lumarrarrarmek Aturluten Kegguciurluku	21
Domain 2: Assirluni Allat Yuut Ilagaryurtellerkaat, Umyugaan-Ilu Assirluni Naullra Naanguarutaqluku.....	22
Domain 3: Piipit Ciuqlirmi Cat Eliteqarraallrit Yaassiillernek Aturluni Naangualleq	23
Domain 4: Piipim Taringyugngarillra, Canek-Ilu Allanek Elitellra Ayuqelingualleq.....	24
Domain 5: Allat Yuut Qanaacaurrluki, Qaneryaurrluni, Naaqiyaurrluni-Ilu Taringluni Piyaraq	25
Reference-aat.....	27
Tarenrat, Kinkuuciit-Ilu Tarenrairistet	27

Domain 1: Temiin Assirluku Auluklerkaa, Iqaicetlerkaa, Naitin-Ilu Pektaaryugngarillerkait

Palungqavkaraqluku

Piipiq ayagmek palungqavkalaqumteni qamiquni assirluni pekcecaurciiqaa, keggatii-Ilu piniriluni. Palungqaluni qamiquni mayurcaurciiqaa piinanermini. Pinirillni-Ilu maliggluku ak'anivkenani palurmi qamiquni keggatni-Ilu atunem mayurcaurciiqlukek. Tuaten piurluku piipiq elitnaulararput ellminek aqumgayautellerkaanek, aursaurtellerkaanek-Ilu.

Camek aturciqsit?

- Uligmek wall' perriutmek piluten
- Cat tarenraitnek wall' naanguamek piluten

Qaillun piciqsit?

1. Piipiq palungqavkaraqluku pingayunek talliman cetyagaat tekilluku taktalriamek (3 to 5 minutes) qavcirqunek ernerpak. Palungqavkaraqluku-Ilu cungilertevkenani segganqeggluni piaqan.
2. Palurteskuvgu-Ilu, piipim qamiquni mayurtesciigalkaku inateten acianun qerrluki nayumiqaluku palungqavkarluku.
3. Palureskuvgu-Ilu piipim ciuqerranun naanguaq elliluku, wall' kalikat tangnirqellrianek pilingualget ikirrluki elliluki tangvagtelluki.
4. Piipiq-Ilu palurrluku pikuvni arenqiyugglugnganani pingraan uitaskiu, taugaam qiassiyaakan teguluku. Qianriqan-Ilu ataam palurrluku.

Cali allat picirkat:

- A. Inarrluten piipiq qaiivni palungqavkaraqluku. Tangvagtelluten-Ilu qalarulluku atuulluku-Ilu yuarutnek.
- B. Perriun-Ilu wall' ulik imegluku piipiq qainganun palurrluku, qamiqurra keggatii-mayuumavkarlukek.
- C. Piipim palurtaqavni qamiquni 90 degees ellminek mayurcaureskaku naanguaq wall' angqaq manuanun elliluku (naanguaq neplituli assirciquq). Naanguaq-Ilu wall' angqaq teguluku canivaqtaarluku. Tuaten pikuvet aipaagni ciutumun piyugngakuni ayassaagciquq yaggluni-Ilu tegungnaqluku naanguaq wall' angqaq. Tuatnakan naanuaq wall' angqaq ullakaniulluku agturteskiu, quyaluten-Ilu qanaalluku tegukaku.

Murilkenqegcaarluku! Piipiq palungqainanrani uniteqeryaqunaku. Aipirluku ayuqucirtualuku piipiq naanguarcetaqluku.

Piipit Anqerraallratnek Ayagluki – Arvinlegnek Iralungellrat Ngelkarluku

Piipit
Anqerraallratnek
Ayagluki –
Arvinlegnek
Iralungellrat
Ngelkarrluku

Domain 2: Assirluni Allat Yuut Ilagaryaurtellerkaat,
Umyugaan-Illu Assirluni Naullra

Temem Elpekellra

Piipit agturaluki temteng elpeksugngarilarait, arcaqerluku it'gateng, unateteng-Illu.

Camek aturciqsit?

- Camek aturpek'nak.

Qaillun piciqsit?

Waten elitnauqiu piipiq. Waten qanraqavet 'yuarat' unatai teguluki yuarai pekcetaqluki. Waten-Illu qanquvet 'putukut' it'gai teguluki putukui pekcelluki.

'Yuarat putukut-Illu, Yuarat putukut-Illu'

Waniwa yuaraten

Waniwa-Illu putukuten

Pektelluki yuaraten

Pektelluki putukuten

Waniwa yuaraten

Waniwa-Illu putukuten

Waten piluki yuaraten (arulacivkarluku)

Waten piluki putukuten (arulacivkarluku)

Waniwa yuaraten

Waniwa-Illu putukuten

Cali allat picirkat:

Tegumiaqluku piipiq waten piluten:

Nauwa putukun?

Waniwa

(putukua agturluku cingaqerluku-Illu)

Assikaqa putukun

Assikpiaraqa.

Nauwa qengan?

Waniwa

(qengaa agturluku cingaqerluku-Illu)

Assikaqa qengan

Assikpiaraqa

Domain 3: Piipit Ciuqlirmi Cat Eliteqarraallrit

Neplitulit Naanguat

Piipit ellmeqqek nallunrilartut cakucit naanguat neplitulit assikellmeqqek cali-llu elilluteng talliteng aturluki yagiraluteng piyaramek.

Camek aturciqsit?

- Neplitulineq naanguaq piluten (qavcineq ayuqenrilngurnek)
- Caqukaitnek naanguat piluten

Qaillun piciqsit?

1. Naanguat caqumi uitalriit tangertelluki piipimun qanrulluku-llu naanguat caullritnek. Waten qanerluten aipaagni, "Tang, atam ukut naanguat ayuqenrilnguut waten pitulit (naanguaq-llu teguluku qell'uku neplirtelluku)."
2. Tuaten-llu naanuaq atauciq wall' malruk neplirceqaarlukkek, unitekanicuarluku murilkelluku qaill' pillerkaaneq.

Cali allat picirkat:

- A. Cali aug'ucetun piluku allaneq naanguaneq neplitulineq wall' atutulineq.
- B. Naanguaq kalmainavnun qemaggluku, neggluku-llu neplirtelluku. Piipiq-llu murilkelluku nepem tungiinun takuyartassiarluku.

**Piipit
Anqerraallratnek
Ayagluki –
Arvinlegnek
Iralungellrat
Ngelkarrluku**

Domain 4: Piipim Taringugngarilla, Canek-Ilu AllaneK Elitellra

Piipit Anqerraallratnek Ayagluki – Arvinlegnek Iralungellrat Ngelkarrluku

Kiarrlua Maligcugngaamken

Piipim cat pektellriit tangvagluki eliteqarraarut'kelarai naaqiyaramun. Kiarrluni yuarluni naanguamek, wall' yuk tangvagluku natetmun ayallra piaqami, piipiq naaqiyaurrnermek elicungcalartuq, igat, wall' aperyarat kalikami igausngalriit maliggluki naaqsaurluki.

Camek aturciqsit?

- Camek aturpek'nak.

Qaillun piciqsit?

1. Kegginiurluten qalarulluku piipiq inarrluku. Murilkengareskan-Ilu kegginan cukavkenak iqsulirnerpet tungiinun piluku, tuamtell' tallirpilirnerpet tungiinun cukaunak ayaglutun. Piipim aipaagni tangvagciqaaten maligqurluten. Ciuqlirmek aipaagni iigmikun kiingan maligqurciqaaten, taugaam pulengtaqluku pikuvni qamiqutumarmi maliggluten piyugngairqerciiquq.
2. Tuaten-Ilu pirraarluku, naspaaluten quletmun acitmun-Ilu kegginan piqtaarluku maligtaqutassiarluten.

Cali allat picirkat:

- A. Piipim elitellra maliggluku allaneK caqtaarluten elitnaurutnek naspaagaqluten anglanarqellrianek. Tangnirqellria kallagtetuli naanguaq kallagtelluku tangvagtelluku. Anagulluku qastuluku pivkenaku kallagqurtelluku iqsulirnerpet tungiinun piluku tuamtell' tallirpilirnerpet. Taum-Ilu kinguakun maligtaqutassiarluku quletmun acitmun-Ilu pikuvgu. Tuaten piurluku ak'anivkenani elaqvaarkun ping'erpeni naanguaq maligqurluku tangvagvauciiqaa – canitmun-Ilu pikuvgu tangvagluku maliggluku, qulmun-Ilu, tuamtell' akianun pikuvgu tangvaurluku maliggluku, acitmun-Ilu, ataam-Ilu akianun nugtareskuvgu maliggluku.
- B. Tuamtallu pikani pillerpetun pinqiggluku, taugaam naanguaq kallagcetevenaku maligtaqutassiarluku.

Domain 5: Allat Yuut Qanaacaurrluki, Qaneryaurrluni, Naaqiyaurrluni-Ilu

Qalarusnga

Piipiq neplirluni qalarnguarluni piaqan kiugaqluku pitukumteni eliciiqaa qallarcaram ayuqucia, yuut waten kiutaagulluki qalartetullinillrat nallunrirluku.

Camek aturciqsit?

- Camek aturpek'nak.

Qaillun piciqsit?

1. Piipim erinani anlluku qalarnguarluni piaqan elliicetun ayuqeliluku kiunguaraqluku. Tuaten piuratukuvni piipiq qanruaryunqeggiciquq.
2. Piipiq qalarnguarluni piaqan elliicetun apellri ayuqeliluku kiugaqluku, aipaagni apellni pinqigtaarluki piyaurciiquq. (Piipit alungut'liungaqameng qanruangelartut piciatun neplirluteng, taataarluteng-llu piyaurtaqa aulukestait cakneq quyalartut ellaicetun-llu taataarluteng kiuyaurrluki.)
3. Allacetun qanruarluten piipimun kiucetaaraqluten ayuqeliluten. Waten-llu piluku naspaagaqluten "muu-muu-muu" wall' "tii-tii-tii."

Cali allat picirkat:

- A. Piipiq teguluku tangvagluku-llu iigken'gun. Neplirluni-llu qalarnguaqan ayuqeliluki-llu eriniallri elliicetun neplirluteng, qalarulluku tuaten.
- B. Wall'u nepaunani uitainanrani qalarulluku piciatun. Qalarulluku canek nerqataucirpecenek atakutaquvci, wall'u ilainek qalarulluku, wall' elliinek, elliin-llu piyugngallrinek qalarulluku. Piipim camek qanruucilengengermiten, taringenrilngermi, niiciiqaq erinan, aperyarat-llu apelten niilluki. Waten piurluku piipiq qanenermek elicungalararput.

**Piipit
Anqerraallratnek
Ayagluki –
Arvinlegnek
Iralungellrat
Ngelkarrluku**

Domain 1: Temiin Assirluku Auluklerkaa, Iqaicetlerkaa, Natain-Ilu Pektaaryugngarillerkait

Nangertessaagluni Piipiq

Piipit ellmeggnnek nangertessaagluteng pinglartut. Ciuqlirmi canun ayaperluteng ellmeggnnek pissaagluteng nangertessaangelartut. Iliini ellmeggnnek ciisqumigqaarluteng pingnatugaqameng nangercugngarilartut.

Camek aturciqsit?

- Naanguamek wall' unguungssiruamek unailngurmek naanguamek.
- Aqumllermek, couch-mek wall'u aciqsilriamek estuulucuarmek iquyukaaranrilngurmek.

Qaillun Piciqsit?

1. Natermun aqumluten piipiq ciuqerpenun piluku nangengqayugngarikan nayumiqaluku.
2. Unatek teguqegcaarlukkek waten-llu piluku, "Nangercugngauten-qaa? Kitaki! Atauciq, malruk, pingayun!"
3. Pingayun-llu apraarluku, nuqteqcaarluku nayumiqaluku nangertelluku.
4. Nangreskan-llu quyaluten piluku, "Tang! Nangertuten!" Piipiq-llu anglaniluni pikan ataam tuaten pinqiggluku.

Cali allat picirkat:

Naanguaq cam qainganun ellirraarluku, couch-am, aqumllermek, wall' qertunrilnguum estuulucuaraam, tua-i-llu piipiq piluku tauna ayaperluku nangercetaarluku. Qanruluku naanguaq tegusqelluku. Ayuqucirtualuku ikayurluku-llu ayaperluku nangerrluku-llu tegusqelluku nanguaq cam qaingani.

Murilkenqegcaarluku! Aipaagni piipiq nangertessaaginermeni iquciqq pamatmun. Taumek estuulucuarmun ayaperpailgan kangirainun canek elliinarquten iqukan akngirrnayukluku. Camun-llu iquyukaaralriamun naanguaq elliyaqunaku, ayapervikluku nangertessaakan iqunayukluku.

Piipit
Arvinlegnek
Iralungellratnek
Ayagluki –
Ataucimek
Allrakungellrat
Ngelkarrluku

Domain 2: Assirluni Allat Yuut Ilagaryaurtellerkaat, Umyugaan-Ilu Assirluni Naullra

Allurtaagutevkenani Piyaraq Taugaam 'Share'-arluni

Piipit assirluteng aipaqsaurtellrat naanguameggnek, wall' canek allanek ilateng qunukucuunaki, wall' alurtaagucuunateng, taugaam aqpiitnek 'share'-arluteng'.

Camek aturciqsit?

- Naanguanek
- Neqkarranek (piipit neryugngakaitnek)

Qaillun piciqsit?

1. Naanguaq teguluku piipimun tangertelluku waten-llu qanrulluku, "Tang una qimugta" wall' waten piluku, "Maurlurmun tangerteski kalikat." (piipim waten angtariaqami naanguaq wall' ca alla tegumiaqluku nasvagyugngarilaraa allanun yugnun, kiingan nasvagkainarluku tunevkenaku.)
2. Piipim naanguaq wall' ca tegumiaqnginanraku qalaruqu'urluku taum tegumiaran caullranek, wall'u-llu kalikanek tegumiangqerqan, cat tarenrat wall' pilinguat kalikani enirluki qalarulluku caullritnek. Waten piipiq piurluku elitnaurciqan 'share'-aryamek.

3. Piipiq-llu kukissaamek cikiqlutek nerlutek. Piipiq kegqerceqaaluku, tua-i-ll' elpet cali kegqaulluten tangvagtelluten. Piipim-llu qanranun kukissaaq pikuvgu waten qanerluten aitarluten tuaten, "Aanii kegqertelluku." Tuaten-llu pillerpetun cali ellii picetaarluku.

4. Piipiq qavcinek sugg'alicuarnek wall' kukissaanek cikuquvgu waten piluku, "Kitak ataucimek cikiqernga." Tuaten-llu cikircetaarluten pikuvgu unaten tungiinun yaggluku. Cikiqaten-llu egmianun waten piluku, "Quyana." Cali-llu tuaten pinqiggluku. Piipiq tuaten naanguarut'laquvni anglanilarciquq, tuaten-llu pillermikun aperyarnek eliciciluni qalarcaurrluni-llu. Tua-i tauten alurtaagutevkenani wall' 'share'-arluni piyaraq elitnaurtkuraraquluku piipimun naanguaraqan wall' maani cailkami piurarqan. Ca tegumiani tunyuumiitaqaku alurteksaunaku. Taugaam uataqarraarluten, ataam aptenqiggluku taitesqelluku. Tunkaku-llu elpenun quyavikluku cakneq angniulluku. Tuaten naanguarulluku pilaquvni anglanakluku ataam piyugluni pilarciquq.

Piipit
Arvinlegnek
Iralungellratnek
Ayagluki –
Ataucimek
Allrakungellrat
Ngekkarrluku

Domain 3: Piipit Ciuqlirmi Cat Eliteqarraallrit

Nancia?

Cam wall' yuum cataiqaarluni ataam pugellra. Piipit taringyugngarilaraat waten ca tangvak'ngateng catairuqaarluni ataam alairyugngallra. (Kass'atun tuaten piipit pillrat ap'laraat 'object permanence/cognitive skill). Tuaten-llu piurluki piipit elitnaurciqaput canek paqnayugluki piyaurtellerkaitnek, wall'u ca yuarluku nataqsugngallranek.

Camek aturciqsit?

- Perriuksuarmek wall' ulicuarmek
- Ungungssiruamek naanguamek

Qaillun piciqsit?

1. Aqumllerem tunuanun iirluten, taugaam alaiksuarluten piipimun tangersugngavkarluten. Waten-llu apluku, "Nancia? Tailuten aperturna."
2. Nalaqluten-llu apertuqaten akuqerluku teguluku quyaluten nataqellranek. Ataam-llu natmun iirluten cali tuaten nataqecetaarluten.
3. Piipiq-llu ellii iirumanguarceqaarluku nataqnguarluku.
4. Murilkelluku: liraqavet-qaa kiartelartuq nataqengnaqluten? Ataam-qaa tauten piyugluni pilartuq? Ellminek-qaa iiruarluni ayuqeliluku pillren pilartuq?

Cali allat picirkat:

- A. Iirluku assikek'ngaa ungunssiruaq naanguara.
- B. Piipiq natermun piluku canianun-llu pivkarluku anngaa wall' alqaa wall' alla piipiq. Waten-llu piluten, "Arnaq iiqata'arqa." Arnam-llu qamiqurra patuluku Perriutmek. Piipiq-llu piluku waten, "Nauwa Arnaq?" Arnam-llu aug'aqaku perriun waten piluten, "Tang waniwa Arnaq."

Piipit
Arvinlegnek
Iralungellratnek
Ayagluki –
Ataucimek
Allrakungellrat
Ngelkarluku

Domain 4: Piipim Taringyaurtellra, Canek-Ilu Allanek Elitellra

Uum Tauna Aipaqaa

Camek aturciqsit?

- Canek aklunek aturluten inglukellrianek (irniaruamek, nuyiurutmek aipirluku, perriuksuarmek, miilamek aipirluku, saskamek atlimek aipirluku)

Qaillun piciqsit?

1. Cak imkuk aturturatukeyken piipim takuani aturlukek. Taukuk piipim manuanun pirraarlukewaten-llu piluku, “Maqiluk.” Wall’ waten piluku, “Yuurqerluk. Cagnek aturlunuk tuaten piqatarcenuk.” Tuaten apeskuvni piipim kiarciiqai taukut inglukellriit naliigket aperturnalukek. Ayuquciilkan ikayuquiu qalarutkevsiarluki taukut tangvak’ngai inglukellriit.
2. Qavcinek inglukellrianek piipim ciuqerranun elliirraarluten, ciin-llu inglukuciit, qaillun-llu inglukellrat qalarutkerraarluku, taringengalkan piipiq ataucim inglua aug’arluku. Piipiq-llu waten qanrulluku, “Kitak apertuqerru _____ inglua.”

Domain 5: Allat Yuut Qanaacaurrluki, Qaneryaurrluni, Naaqiyaurrluni-Ilu

Naaqiterrlainarluku Kesianek

Kalikanek naaqiquraumalriit piipit qaneryaurlartut cukamek.

Camek aturciqsit?

- Kalikanek

Qaillun piciqsit?

1. Piipiq naaqitaqluki kalikanek unuaqaqan. Mikelnguut piipiuluteng anglanakelairait nanilnguarnek qanemcilget kalikat, wall'u yuarutet nanilnguaraat. Kalikanek naaqitaqluku pinqigtaarluki taukut atauciin kalikat, taugaam iliini nutaranek cimiraqluki. Piipit ilait akaarnun uitaursciigat'laata, naaqitecuaqaqluki taugaam qavcirqunek ernerpak piyunarqut.
2. Kalikani-Ilu tarenrat pilinguat-Ilu enirluki caucit apaanqegcaarluki atritgun naaqitaqluku. Piipimun-Ilu atrit cat arivaraarluki elliinun enirluki apertuucetaaraqluten. Naaqitaqavgu-Ilu erinan cimiqetaarluku, kegginiurluten, quyararaqluten-Ilu piaqluten. Piipim anglanakluku tuaten pillren ayuqelissaalangciqaaten.

3. Piipiq-Ilu cucukivkaraqluku kalikanek naaqitqata'arqavgu. Asvailngurnek-Ilu mamtulrianek kalikanek naaqitaqluku, elliinun-Ilu ikircetaqluki kalikat piyugngarikan. Ikirtaqaki-Ilu qeckartaangraan uitataqluku, wall'u qaqilluki naaqitenrilngerpegu ciuqlirmi piaqluten.

4. Piipim assikek'ngainek angalankekainek-Ilu kalikanek naaqitaqluku. Piipit cat tanglallmeng tarenrait tangvagyunqelarait, wall' unguungssiaraat tarenrait, wall'u calallmeng tarenrait, cat maqingualriit, nengualriit wall' aquingualriit ellami.

5. Cat piciatun naanguaqetukai piipim naanguat, wall'u kalikat qemangqaaqluki qerkilngurni teguyunarqevkarluki piipimun.

Cali allat picirkat:

Kalikaliluten piipim calallrinek imirluki. Kalikat imirluki cat pilallrin tarenraitnek, wall' cat calallrin pilinguaritnek, qanemcilililuki-Ilu. Waten kalikaliaqluku nutaranek piyungaqavet.

Piipit

Arvinlegnek Iralungellratnek Ayagluki – Ataucimek Allrakungellrat Ngelkarrluku

Domain 1: Temiin Assirluku Auluklerkaa, Iqaicetlerkaa, Naitin-Illu Pektaaryugnarillerkait

Lumarrarrarmek Aturluten Kegguciurluku

Waten pitukumteni piipim keggutmi assirluki pimallerkaat taringengciqaa. Piipim keggutai carrirturyugngaaten iqaitelluki kegguciurturluku. Aamarraarluni wall' camek nererraarluni piipim igenritella neqa wall' aamarlluk uitaurarqami qanrem iluani ciissinek (bacteria) avuluni apqitnek acid-aarurtelartuq. Tamatum-Illu acid-aam ukicugngaluki piipim keggutai aruvkarluki. Piipim qanra aamarllugmek imangqertura'arqami, qavaqatuameng aamaraqameng, keggutai tamatum aruvkaraqaki ap'laraat Kass'atun 'bottle mouth.'

Camek aturciqsit?

- Iqailngurmek lumarrarrarmek

Qaillun piciqsit?

Aamarraartelluku wall' nererraartelluku piipiq carrituraraqluki keggutai lumarrarrarmek aturluten.

Piipit
Ataucimek
Allrakungellranek
Ayagluki –
18-aanek
Iralungellrat
Ngelkarlluku

Domain 2: Assirluni Allat Yuut Ilagaryautellerkaat, Umyugaan-Ilu Assirluni Naullra

Naanguarutaqluku

Piipiq naanguaruqu'urluku upyut'lararput assirluni naanguaryautellerkaanek allanek mikelngurnek aiparluku.

Camek aturciqsit?

- Angqamek
- Truck-aruanek

Qaillun piciqsit?

1. Aqumlutek piipiq-llu natermi akiqliqlutek yaaqsiutessiyaagpek'natek. Angqaq-llu akagevkarluku tungiinun cukavkenaku akuqeryugngavkarluku.
2. Talligken-llu yagglukek waten piluten, "Angqaq ukatmun egesgu." Aipaagni pegcuumiiciqaa angqaq. Tegumiaqurqaku-llu kiikiarluku egtesqellu tungevnun. Egeskaku-llu angqaq akuqerluku teguluku quyaluten cakneq, egmianun cali tungiinun ataam cingluku akagevkarluku.
3. Waten naanguarulluku pinqigtaarluku elliinek-llu egtetassiaragluku tungevnun. Ellminek egtaqaku quyavikaqluku cakneq ilungluten.

Cali allat picirkat:

- A. Suukiik imeglukek angqalirraarlukkek naanguarulluku. Tungiinun piipim egqaarluku wall' akagevkarraarluku, elliinun tungevnun egcetaqluku.
- B. Angqaq egqaarluku tamarpetek piipiq-llu ullagartaqluku tegussaagluku. Elliinun Iliini teguvkaraqluku.
- C. 'Parachute-aruarlutek' naanguarulluku. Putuskam caqua wall' perriun elpet mengliikun tegumiaqluku, elliinun-llu teguvkarluku akia. Talligken-llu mayurqaarlukkek, elliin tallik mayurtesquurlukkek piluku 'parachute-aq' mayurniluku. Talligken-llu ataam atrarrlukkek piluku 'parachute-aq' atrarniluku. Aipaagni ciuqlirmi qaill' pillerkani taringelaagngaitaa, taugaam pinqigtaaqvni eligarciiquq callerkaminek.

Domain 3: Piipit Ciuqlirmi Cat Eliteqarraallrit

Yaassiillerneq Aturluni Naangualleq

Yaassiillerneq aturluten piipiq-llu naanguarumayugngautek, canek pilinguarulluku, caqtaarluten piciatun pililuten yaassiillerneq aturluten. Yaassiillerneq kipusvilinguarluten, nunakuarcuutelinguarluten, wall' canek allanek.

Camek aturciqsit?

- Yaassiillerneq cat caqullritnek angtakenrilngurnek.
- Assikek'ngainek naanguanek

Qaillun piciqsit?

1. Yaassiillermun naanguari ekluki.
2. Piipimun naanguat agturavkarluki yaassiillrem iluani it'gaakun wall' talliakun kauvkarluku.
3. Piipiq suukiirraarluku kamilarqaarluku-llu yaassiillrem iluanun ekluku.
4. Murilkelluku-llu: piipiq-qaa yaassiillrem iluani qaillukuartuq? Inarqaarluni, aqumaqluni. Wall'u-qaa yaassiilleq piipim palurrluku qaiminun ellilaraa. Piipiq-qaa yaassiillrem iluani naangualartuq piik-a-puu-rluni wall'u piluni lirinluni? Akaarnun-qaa yaassiillrem iluanlluni naanguarlartuq?

Cali allat picirkat:

- A. Iirraarluku assikek'ngaa naanguaq cam iluanun yuaresqelluku piaqluku. Nataqekaku-llu elliinun iiresqelluku cali.
- B. Allanek-llu mikelngurnek aipirluku tuaten iirraarluki nanguat yuarcetaaraqluki.

Murilkenqegcaarluku! Yaassiillerneq waten aturluni naanguaraqan murilkaqluku qanminun ca iqmiglluku ignayukluku. Waten piipit pitariaqameng cat iqmiurluki naanguaryunqeggilartut. Yaassiillerneq aturluteng naanguaraqata uniteqaqsaunaki kiingita.

**Piipit
Ataucimek
Allrakungellranek
Ayagluki –
18-aanek
Iralungellrat
Ngelkarrluku**

Domain 4: Piipim Taringyaurtellra, Canek-Ilu Allanek Elitellra

Ayuqelingualleq

Camek aturciqisit?

- Camek aturpek'nak.

Qaillun piciqisit?

1. Piipim ca imna piksaitellra tangvagtelluten ayuqelicetaarluten. Unateten qeqaarluki ataam-llu ikirrluki, unategpet tumkek patguqaarlukkek ciutumun kingutumun-llu piqtaartellukkek, aqsan unatevnek patgaarluku ellaigarluku, unatevnek irun patketaarluku, talligken naluketaarlukkek, tekregken agtuqtaartellukkek.
2. Waten-Ilu tangvagtelluten ayuqelicetaaquvet qanemcilluku wall' atuulluku yuarutmek anglanarqellriamek. Piipit assikelarait yuarutet mikelngurtaat ilait waten aperyaralget, "Tanqiktaalria Agyacuar." Wall' allat yuaruksuaraat eluciraarluki aturyugngalriit. Waten eluciraarluten piurluku ayuqelicetaaraqluten. Qessanrilkan-Ilu unatek tegulukkek tuaten pillerpetun pivkaraqluku. Aipaagni amllirqunek ayuqcirtuagurluku eliceciiqan.
3. Elitellra-Ilu tangerrluku, cuqluku-Ilu piyugngallra, capernariinarluki elitnauruteten tuaten piseqelluku. Piipit waten pitariaqameng nepliruaryunqeggilartut piciatun, ungunssisaraat-Ilu nepait ayuqelinguarluni nepangruyagyaurrluteng, wall' peknguaryaurrluteng ungunssisarcetun wall' nernnguarluteng.
4. Kalikallerpagmek igarvigkamek piluten kal'akun-Ilu kukupaliluten qaingani. Pilinguarluteng-Ilu piciatun ceternek wall' allanek. Tauna pilinguallren neplircetaqluku. Piipit angalanakelaraat cat nepliruartelluki piaqamta.

Domain 5: Allat Yuut Qanaacaurrluki, Qaneryaurrluni, Naaqiyaurrluni-Illu

Taringluni Piyaraq

Waten piluni piipiq taringyurtelartuq, camek-llu qacignarqellriamek, wall'u ca tuaten pisqaqamtegggu taringluni piyaurrluni, qaneryaurrngiinarluni-llu.

Camek aturciqsit?

- Camek aturpek'nak.

Qaillun piciqsit?

1. Erenrani uisngaaqan canek ellimerruurturluku, waten pisqaqluku, tuaten pisqaqluku. Ciuqlirmi waten piaqluku, "Taiqaa." "Tauna naanguaq taiteqerru." "Aqumluten." Taringenrilkaten-llu ayuqucirtualuku, tuaten-llu pisqellerpetun pikan quyaluten cakneq qalarulluku.

2. Uumikuani capernarikanirluku tuaten pisqaqluku: "Angqaq egggluku," "Kitak nacan all'uku," "Cingaerluku piipiq." Tuaten pisqellerpetun assirluku piaqan quyaluten qalaruterrlainaraqluku.
3. Ellimerrluku mikelnguq casqaqluku. Tuaten pisqaqavni tengruyagarluni tuaten pisqellerpetun pilangeciquq. Caurarqavet enem iluani ellimerruurturluku piaqluku. Akuteqataquvet qantaq angssiyaanrilnguq akutesuutekan qulqitet qaingatni uitalria taitesqaqluku.
4. Maligtaqutenrilkan-llu qessaluni tuaten piyuumiinani, camek naanguamek wall' imiaruamek piluten taumun qalarusnguartelluku tuaten pisqaqluku. Elliin-llu tauna naanguaq aturluku ellimerruarcetaqluten elpet.

Piipit
Ataucimek
Allrakungellranek
Ayagluki –
18-aanek
Iralungellrat
Ngelkarlluku

Reference-aat

- Bailey, B. (2000). *I Love You Rituals*. HarperCollins Publishers, Inc. New York, NY.
- Baker, A. & Manfred/Petitt, L. (2004). *Relationships, the Heart of Quality Care*. National Association of the Education of Young Children.
- Barsley-Marra, B. L. (1993). *Understanding and Encouraging Your Young Child's Large Motor Development*. University of Missouri, Extension Publications.
- Burns, M & Snow, C. (Eds.) (1999). *Starting Out Right: A Guide to Promoting Children's Reading success*. National Research Council, National Academy Press.
- Callender, S. (2007). *Gross and Fine Motor Activities for Early Childhood: Infants and Toddlers*. Mississippi State, MS: Mississippi State University Early Childhood Institute.
- Cohen, L, et. al. (1999). *Child Development, Health, and Safety*. Aspen Publication, Gaithersburg, MD.
- Cohen, M. & Gross, M. (1979). *The Developmental Resource*. Grune & Stratton, Inc. New York, New York.
- Conling, M. & Garrett, J. (1995). *Activity-Based Intervention Guide. Therapy Skill Builders*.
- Department of Education and Early Development, Alaska (2006). *Alaska Early Learning Guidelines*.
- Department of Education, Washington, D.C. (1997). *Ready, Set, Read (For Families): Early Childhood Language Activities for Children from Birth through Age Five*. Corporation for National Service.
- Fairbanks Native Association, Parents as Teachers, Alaska (2004) *Alaska Native History and Culture*.
- Fetherston, K. & England, K. (1998). *Storybook-Based Curriculum*. Hearing & Speech Institute.
- Fewell, R. & Vadasy, P. (1983). *Learning Through Play: A Resource Manual for Teachers and Parents*. Teaching Resources Corporation, New York.
- Grace, C., & Thompson, N.L. (2007). *Growing and Learning with Native Young Children: Workshops for Teachers and Community Leaders*. Mississippi State, MS. National Center for Rural Education Learning Initiatives, Mississippi State University Early Childhood Institute.
- Lanksy, Vicki, (2001). *Games Babies Play*. Book Peddlers, Minnetonka, MN.
- Miller, Karen, (1990). *More Things to Do with Toddlers and Twos*. Telshare Publishing, Inc. Chelsea, Mass.
- Miller, Karen, (1999). *Simple Steps*, Gryphon House, Beltsville, Maryland.
- Morris, L. & Schulz, L. (1989). *Creative Play Activities for Children with Disabilities*. Human Kinetics Books, Champaign, Illinois.
- National Association for Sport and Physical Education. *Active Start: A Statement of Physical Activity Guidelines for Children Birth to Five Years*. Reston, VA: NASPE, 2002.
- Neuman, S., Copple, C. & Bredekamp, S. (2000). *Learning to Read and Write: Developmentally Appropriate Practices for Young Children*. National Association for the Education of Young Children.
- Parlakian, R., & N.L. Seibel, (2002). *Building Strong Foundations: Practical Guidance for Promoting the Social-Emotional Growth of Infants and Toddlers*. Washington, D.C: ZERO TO THREE.
- Rural Alaska Community Action Program Inc., Alaska (2004, 2005, 2006, 2007) *Child Development Division Summer Activity Packets*.
- Schickendanz, J. (1999). *Much More than the ABC's: The Early Stages of Reading and Writing*. National Association for the Education of Young Children.
- Schilling, T. & McOmber, K. (2006). *Tots in Action and Beyond the Playground*. *Beyond the Journal: Young Children on the Web*. National Association for the Education of Young Children.
- Silberg, J. (2000). *Brain Games for Babies, Toddlers and Twos*. Octopus Publishing Group.
- Silberg, J. (2000). *Brain Games for Toddlers and Twos*. Gryphon House. Beltsville, MD.
- Silberg, J. (1994). *Games to Play with Two-Year-Olds*. Gryphon House, Beltsville, MD.
- Thompson, D. (1993). *The Promotion of Gross and Fine Motor Development for Infants and Toddlers: Developmentally Appropriate Activities for Parents and Teachers*. University of Dubuque, Dubuque, IA.
- Weitzman, E. & Greenberg, J. (1992). *Learning Language and Loving It*. Hanen Centre, Toronto, Ontario.

Tarenrat, Kinkuuciit-Ilu Tarenrairistet

COVER PHOTO: ©2009 Marco Gutierrez

INTERIOR PHOTOS: ©2009 Clark James Mishler Photography (Pages 7, 14, 20, 26)

BEST BEGINNINGS

Alaska's Early Childhood Investment

3350 Commercial Drive, Suite 104A
Anchorage, Alaska 99501
PH | 907.297.3300 **FAX** | 907.297.3304
BestBeginningsAlaska.org

